

METHODS OF ASSESSING INVESTMENT EFFICIENCY IN LIGHT INDUSTRY

Л. Г. Кадирова

Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институти

Abstract

This article presents the theoretical foundations of investment attraction and management in the textile industry, scientific features of investment project organization and financing, and foreign experiences of investment efficiency evaluation.

Keywords: Investments, investment projects, export, quality, economic methods, methodology, world prices, arrived.

Introduction

Кириш

Сўнги йилларда мамлакатимизда тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноатини ривожлантириш, соҳа корхоналарининг инвестиция ва экспорт фаолиятини қўллаб-қувватлаш бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023-йил 13-январдаги “Пахта-тўқимачилик кластерлари фаолиятини қўллаб-қувватлаш, тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноатини тубдан ислоҳ қилиш ҳамда соҳанинг экспорт салоҳиятини янада ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПФ-2-сон фармонида 2023 йил якуни билан соҳанинг экспорт салоҳиятини 5 миллиард АҚШ долларига етказиш, тикув-трикотаж маҳсулотлари ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш даражасини 65 фоиздан 81 фоизга ошириш, 35 мингта бўш иш ўринларини тўлдириш, жумладан ижтимоий дафтарларга кирган аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида ҳамда газлама, трикотаж мато ва тайёр тикув-трикотаж маҳсулотлари экспорт қилувчи корхоналарни узлуксиз, жумладан револьвер кредитлаш асосида айланма маблағ билан таъминлаш учун Экспортни рағбатлантириш агентлиги ҳузуридаги Экспортни қўллаб-қувватлаш жамғармасига, унинг буюртмасига асосан 200 миллион АҚШ доллари миқдоридаги маблағлар 3 йил муддатга йиллик 4 фоиз ставкада ажратилиши айтилган [1].

Мамлакатимизда тўқимачилик соҳасида ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар сифатини халқаро сифат талаблари даражасига мувофиқлаштириш бўйича олиб борилган чора-тадбирлар Ўзбекистоннинг дунё тўқимачилик ҳамжамиятида ўзига хос ўрин эгаллашига замин яратмоқда. Бунда асосий омиллар сифатида тўқимачилик соҳасига маҳаллий ва чет эл инвестицияларининг мунтазам равишда жалб қилиниши, шу асосда замонавий ускуналар билан жиҳозланган, экспортга йўналтирилган маҳсулот ишлаб чиқарувчи янги корхоналарнинг ташкил этилиши кабилар хизмат қилмоқда. Республикаимизда ишлаб чиқарилаётган тўқимачилик маҳсулотларининг 75 фоизи жаҳонга машхур компанияларнинг замонавий дастгоҳлари билан жиҳозланган қўшма

ва хорижий корхоналар ҳиссасига тўғри келади. Мустақиллик йилларида мамлакатимизда дунёнинг етакчи давлатлари инвестицияси иштирокида 150 дан зиёд энгил саноат тизими корхоналари ташкил этилганлиги, тармоққа 1,9 миллиарддан ортиқ АҚШ доллари миқдорида инвестициялар, шу жумладан, 1,3 млрд. долларлик хорижий, 0,6 млрд. долларлик маҳаллий инвестициялар ва банк кредитлари жалб этилганлиги ҳам соҳа корхоналарининг экспорт салоҳияти ошиб бораётганлигидан далолат беради. 2016 йилда юртимизда етиштирилган пахта хом ашёсининг 37 фоизи ўзимизда қайта ишланган бўлса, ҳозирги пайтда Ўзбекистон ўз пахта толасини 100 фоиз қайта ишлаш қувватига эга бўлди. Бунинг эвазига хом ашё экспорти батамом тўхтатилди ва қайта ишланиб, кўшимча қийматга эга маҳсулот сифатида экспорт қилина бошланди. Бошқача айтганда, толани ўзимизда чуқур қайта ишлаш ҳажми ортиб, калава ип йиғириш 2 баробар, тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш 3 баробар ошди [2].

Ҳисоб-китобларимизга кўра, Ўзбекистон биргина пахта толасини чуқур қайта ишлаш эвазига йиллик экспорт ҳажмини 50 миллиард долларга чиқариш салоҳиятига эга. Айни пайтда тўқимачилик соҳасининг ҳукумат дастурлари бўйича инвестициявий лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишга муҳим эътибор берилётган тармоқ сифатидаги аҳамияти ошиб бормоқда.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси

Ушбу мавзунинг ёритишда инвестицияларни жалб қилиш ва инвестициялардан самарали фойдаланишни тартибга солиш механизми ҳамда уларнинг самарадорлигини оширишда тизимли ёндашув усулларидан фойдаланиш бўйича маҳаллий олимлар Каримов Д.М., Абдусаматов Б.К., Исаков М.Й., Илхомова Э.С., Шахриёров Б.З. Намозов А.Б., Қодиров Т.У., Хайдаров Дж.И., Махмудова Г.Н., Маджидов Ш.А., Байхонов Б.Т., Ғаибназарова З.Т., Абдурауфов Р.Р., Мустафакулов Ш.И., Хашимова Н.А. томонидан тадқиқотлар олиб борилган.

Тадқиқот усуллари.

Тадқиқот давомида иқтисодий воқелик жараёнларини ўрганишнинг илмий усуллари - диалектик ёндашув, тизимли таҳлил, синтез, шунингдек, иқтисодий усуллар - статистика, қиёсий таҳлил ва бошқа усуллардан фойдаланилган.

Таҳлил натижалари

Ривожланаётган мамлакатларда саноатни ривожлантириш марказлари, саноатни ривожлантириш банклари шунингдек, давлат ва хусусий консалтинг фирмалари айниқса мазкур методологиядан манфаатдор бўлишлари керак.

Ушбу методология инвестицион лойиҳанинг барча муҳим жиҳатларини ўз ичига олади:

- Лойиҳа ҳақида умумий ахборот ва унинг тарихи лойиҳа асосчисининг номи ва манзили, лойиҳа йўналиши (бозор ёки хом ашё манбаларига йўналтирилган), бозор йўналиши (ички ёки экспорт), лойиҳани қўллаб-қувватловчи иқтисодий ва саноат сиёсатини ўз ичига олиши;

- бозор ва ишлаб чиқариш қувватида йиллик талаб, режалаштирилган сотиши, ишлаб чиқариш дастури ва ишлаб чиқариш қуввати тўғрисидаги қуйидаги маълумотлар акс этган бўлиши;

- хомашё ва капитал;

- жой ва объектни баҳолаш;

- лойиҳанинг муҳандислиги инвестиция лойиҳасининг схемаси ва ҳажмини, якуний танланган технологияни, танланган ускуналарни умумлаштириши ва зарур қурулиш ишларини тавфсифлаши;

- ўсимликларни ташкил қилиш ва қўшимча ҳаражатларни баҳолаш;

- ходимлар ва танланган ишчи кучининг турини ҳамда ҳажмини кўрсатиш;

- амалга ошириш жадвалида ускунани ўрнатиш тартиби, ўрнатиш муддати, шунингдек ишлаб чиқаришни баҳолаш ва ишга тушириш муддатининг кўрсатилиши;

- молиявий-иқтисодий баҳо инвестицияларнинг умумий ҳаражатларининг (қурилиш ишлари, технологиялар ва ускуналар, ишлаб чиқариш ва айланма маблағларни тайёрлашга сарфланган капитал ҳаражатлар билан боғлиқ), лойиҳани молиялаштириш, ишлаб чиқариш ёки ишлаб чиқаришнинг умумий ҳаражатларини, молиявий баҳони (инвестициянинг соф қийматини берадиган, ички даромадликни даражаси, қайтарилиш даври, оддий даромадлик даражаси, синчковлик билан таҳлил қилиш, таъсирчанликни таҳлил қилиш) ва миллий иқтисодий баҳо [3].

Хулоса инвестиция лойиҳасининг асосий афзалликлари, лойиҳанинг асосий камчиликлари ва лойиҳани амалга ошириш имкониятларини кўрсатиш керак.

Бундай хулосаларга келиш учун қарор қабул қилишнинг турли усулларидан фойдаланиш мумкин. Инвесторлар асосан амалиётда ИНВЕХ нинг эвристик қарорлар қабул қилиш стратегиясидан кенг фойдаланишади.

Юқоридагилар орасида Литтл – Миррлис усули ҳозирги кунда кенг қўлланилиб келинмоқда. Литтл-Миррлис усули Товар ва хизматларни халқаро нархларда ҳисоб-китобни амалга ошириш усулидир. Унинг асосий камчиликлари қуйидагилар:

- меҳнат ресурслари чексиз миқдорда фойдаланиладиган маъмурий буйруқбозлик иқтисодиёти концепциясига асосланганлик;

- лойиҳанинг самарадорлигини баҳолашда хатоликка олиб келадиган халқаро спекулятив нархларга катта таъсири;

- Товар ва хизматларнинг жаҳон нархлари ўзгариши мумкинлиги сабабли, лойиҳа давомида қўшимча ҳисоб-китоблар талаб қилиши мумкин, бу эса, усулни янада мураккаблаштирувчи нархлар конвертациясининг янги нисбатларини яратишни талаб этади.

Литтл-Миррлис усули унидо услига муқобил ҳисобланади. Ушбу усул барча товар ва хизматлар қийматини халқаро нархларда ҳисоблашда ишлатилади. Бу усули қуйидаги чекловлар ва камчиликларга эга:

- Инвестиция лойиҳасини танлаш усуллари ва мезонлари аниқ равишда чексиз меҳнат ресурслари тامينланган режали иқтисодиёт тушунчаларига асосланади;

- маҳсулотларнинг жаҳон нархлари чайқовчиликка жуда мойил бўлиб, бу ерда Литтл-Миррлис усулидан фойдаланса инвестиция лойиҳаларининг самарадорлигини баҳолашнинг нотўғри натижаларга олиб келиши мумкин;

- нархларни конвертация қилиш коэффициентларини ҳисоблашда маълумотларнинг йўқлиги;

- усул инвестиция лойиҳасини амалга ошириш жараёнида товарлар ва хизматларнинг жаҳон нархларида юзага келиши мумкин бўлган ўзгаришлар туфайли кўп сонли қўшимча ҳисоб-китобларни талаб қилади ва шунга мос равишда нархларни ўзгартириш учун янги коэффициентларнинг ҳисоб-китобларнинг олиш зарурати туғилади [4].

Бозор иқтисодиётига асосланган мамлакатларда Жаҳон банкининг лойиҳаларини таҳлил қилиш усули кенг қўлланилади. Унинг асосий ютуғи - барқарор иқтисодий ўсишни таъминлаш учун шароит яратишга қаратилганлигидадир. Жаҳон банки инвестицион лойиҳага туртки бериб туради, чунки уни молиялаштириш механизми юқори таваккалчилик билан боғлиқ ҳамда давлат кафолати остида амалга ошириладиган ривожланиш банки бўлиб ҳисобланади. Ривожланиш банклари, биринчи навбатда, инвестицион лойиҳаларни баҳолаш ва молия бозорларида фаолиятни амалга ошириш доирасида иш олиб боради. Улар лойиҳаларни ижтимоий, экологик, молиявий, маркетинг, иқтисодий ва бошқа жиҳатларини ҳисобга олиб баҳолайди.

Жаҳон банки инвестиция лойиҳаларининг самарадорлигини баҳолашга лойиҳаларни таҳлил қилиш нуқтаи назаридан ёндошади. Лойиҳани таҳлил қилиш - бу тижорий эмас, балки лойиҳанинг ижтимоий самарадорлигини баҳолаш методологиясидир.

Лойиҳани Жаҳон банкининг услуги бўйича баҳолашда НПВ ва қайтарилиш муддати каби асосий кўрсаткичлар, шунингдек соф жамғармаларнинг яширин нархларида лойиҳаларнинг самарадорлигини баҳолашга имкон берадиган Бруно мезонидан фойдаланилади. Лойиҳани таҳлил қилиш методологиясидан фойдаланишнинг ноқулай томони шундаки, унда (П1) рентабеллик индексининг йўқлиги инвестиция лойиҳасининг нисбатан самарадорлигини кўрсатади.

Юқорида келтирилган усулларнинг тўртинчиси - харажатлар-фойда усули XIX асрда биринчи бўлиб Францияда пайдо бўлган, кейинчалик 1940-йилларда АҚШда шиддат билан ривожлана бошлаган. Айнан шу пайтда иқтисодчилар харажатлар ва фойда ўртасидаги мақбул балансни топиш муаммосини ҳал қила бошладилар. Ўшандан бери ушбу соҳада тадқиқотлар олиб борилмоқда, усул ўзгаришларга учраган ва якуний тўхтаб хали ҳам мавжуд эмас. Ушбу усулнинг асосий принципи маълум бир инвестиция лойиҳасини амалга оширишдан олинган соф жорий қийматни ҳисоблашдан иборат. Бу соф жорий қийматни (НПВ, ИРР) ҳисоблаш асосида энг яхши инвестиция қарорини қабул қилиш учун турли вақтларда фойда ва харажатларни топишга имкон беради. Усулнинг камчиликлари ва чекловлари узоқ муддатли истикболда фойда тўғрисида бухгалтерия ҳисобининг камлиги, нотижорат фойдаларни ҳисобга олишнинг йўқлиги ва маблағларни қайта тақсимлашнинг самарадорлигига таъсири, шунингдек уни қўллашда маълум даражада субъективликнинг мавжудлигида гавдаланади.

Охирги уч усул (Goldman, Sachs&Co; Ernst & Young; EBRD) инвестицион лойиҳани яратишнинг биринчи қадами бўлиб, бизнес-режалар ишлаб чиқишда фойдаланилади. Goldman, Sachs&Co компаниясининг иқтисодчилари расмий статистикаларни қасддан бузилишларга камроқ мойил бўлган ҳисоб-китоблар учун, масалан, энергия ва қурилиш материалларининг ўртача нархлари тўғрисидаги маълумотлардан фойдаланишни таклиф қилмоқдалар. Ernst & Young инвестициялар самарадорлигини баҳолаш учун тузатилган жорий қийматдан (adjusted present value, APV) фойдаланилади. Шу билан бирга, ушбу кўрсаткич НПВ ни акцияларни чиқариш учун молиявий харажатлар миқдорини тўғрилайди, уларни чиқаришни мамлакатдаги барча ташкилотлар амалга ошириши мумкин эмас ва инвестицион хавфларни ҳисобга олмайди. Европа тикланиш ва тараққиёт банкининг методологияси энг самарали кўринади, чунки уни ишлатишда бизнес-режаларни ишлаб чиқиш ва инвестиция лойиҳаларининг самарадорлигини баҳолашда қатъий тажрибага эга бўлиш талабэтилади.

Юқорида санаб ўтилган еттига усулнинг қарийб барчаси бугунги кунда жаҳон амалиётида кенг фойдаланиб келинмоқда. Айниқса, Жаҳон банки ҳамда Европа тикланиш ва тараққиёт банки усуллари йирик лойиҳаларни баҳолашда фаол қўлланилади. Бироқ, дунё миқёсида олиб қарасак, ҳукуматлар даражасида инвестицион лойиҳаларни саралаш ва уларнинг самарадорлигини баҳолаш бўйича ишлаб чиқиладиган ягона услубий кўрсатмаларда БМТнинг ихтисослаштирилган ташкилоти УНИДО усулидан кенг қўлланилиб келаётгани гувоҳи бўламиз [5].

Сўнгги йилларда инвестициялар самарадорлигини баҳолашда янги усуллар ва далиллар пайдо бўлиб келмоқда. Бу янгиликларни содир бўлишига бир қанча омиллар ўз таъсирини кўрсатди. Муҳим омиллардан бири шундаки, инвестиция самарадорлигини тадқиқ этиш харажатлари камайган. Илгари олиб борилган тадқиқотлар фондлар самарадорлигини баҳолаш хусусий ёки, қиммат тижорат маълумотлар базасига асосланган эди. Хозирги кунга келиб олимлар ўз маълумотларини веб-саҳифалар ёки илмий нашрлар иловаларига жойлаштиришни йўлга қўйишган.

Реал секторнинг саноат соҳасини, хусусан тўқимачилик саноатини таҳлил қилар эканмиз, шунини алоҳида таъкидлашимиз жоизки, инвестициялаш олди тадқиқотларнинг энг муҳим босқичларидан бири – бу бевосита ва билвосита кўрсаткичларни ҳисоблаш ва баҳолашни ўз ичига оладиган инвестицион жараённинг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш бўлиб ҳисобланади:

Саноат корхоналарида инвестиция жараёнининг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш кўрсаткичлари тизими

Саноат корхоналарида инвестиция жараёнининг самарадорлигини баҳолаш кўрсаткичлари	Бевосита	Дастлабки	Инвестицион харажатлар умумий суммаси Фаолият кўрсатмай турган даври Инвестицион жозибдорлиги даражаси
		Ҳисобланадиган	Соф жорий қиймат Ички фойда нормаси Рентабллиги Корпоратив мулкоти
	Билвосита	Инвестицион қийматга эксперт баҳоси	Инвестиция қийматининг ликвидлиги Инвестицион қиймат муҳитини баҳолаш
		Инвестиция қийматининг обрўси (репутация)	Амал қилиш муддати Жараён элементларининг сони

Саноат корхоналари фаолиятининг самарадорлигини баҳолаш босқичлари икки услубий ёндашувни гуруҳлайди:

✓ саноат корхонаси фаолиятининг рентабеллиги ҳисобланган ҳамда молиявий коэффицентлардан фойдаланишга асосланган бухгалтерия, ҳисоби;

✓ фаолият юритиш оптималлигининг асосий мезони бўлган фойда, харажат ва риск даражасини ўз ичига олган иқтисодий (ишлаб чиқариш) усул (1.3-расм).

Биринчи ёндашувнинг моҳияти саноат корхонаси фаолияти самарадорлигини нисбий ҳисобланган қиймати сифатида баҳолашдан иборатдир. Мазкур ёндашув самарадорликни ифодаловчи асосий кўрсаткичлари бўлиб, активлар рентабллиги (ROA (Return On Assets)) ва капитал рентабллиги (ROE (Return On Sales)) кўрсаткичлари (the Dupont System of analysis (DuPont formulasi)), соф фоизли маржа, харажатлар рентабллиги ва бошқалар ҳисобланади. Молиявий коэффицентлар афзалликларига қарамай, самарадорликка таъсир этувчи омилларни аниқлашнинг мураккаблиги боис бу усулдан фойдаланишни чеклаб қўяди.

Дупон аналитик модели (ROA ва ROE) ёки хусусий капитал рентабллигининг декомпозицион (бутунни қисмларга ажратиш) таҳлил усули ҳам гарчи бизга саноат корхонаси капиталининг даромадлигига таъсир этувчи омилларни аниқлаш имконини берсада, молиявий коэффицентлар усулига асосланган. Методологиянинг ўзига хос хусусияти ишончли баҳолашни қўлга киритиш учун бир йўла уч йўналишда фойдаланиш имкони борлигидадир. Шу муносабат билан қуйидаги йўналишларни ажратиб кўрсатиш лозим: сотиш рентабеллигини таҳлил қилиш, активлар айланишини таҳлил қилиш ва саноат корхоналари молиявий барқарорлиги манбааларини ўрганиш [6].

Самарадорликни баҳолашдаги иккинчи ёндашув саноат корхонасини инвестицион компанияларга хизмат кўрсатувчи фирма сифатида кўриб чиқади. Бу ёндашув молиявий воситачилик назарияси ва фирма назарияси синтезига асосланади. Мазкур ёндашувга мувофиқ самарадорлик ишлаб чиқариш жараёнининг ўзига хос хусусияти сифатида кўриб чиқилади, яни иқтисодий фаолиятнинг асосий принципи – харажатларни камайтириш ва ишлаб чиқаришни максималлаштиришга риоя этган ҳолда саноат корхонаси фаолиятини ташкил этишни оптималлаштиришдир. Мазкур ёндашувни қўллаш самарадорликни баҳолаш учун параметрик ва параметрик бўлмаган усуллари гуруҳларидан фойдаланишга асосланган.

Саноат корхоналари самарадорлигини баҳолашнинг параметрик бўлмаган методи кириш (ресурслар) ва чиқиш (ишлаб чиқариш) параметрларига тасир қилувчи омиллар йиғиндисини ҳисобга олишни таминлайди. Бироқ мазкур усулларни қўллаш хато қилиш имкониятини эътиборсиз қолдириш ҳамда самарадорликнинг технологик жиҳатларини баҳолаш билан чекланади.

Параметрик баҳолаш усуллари тақсимот самарадорлигини баҳолаш имконини (ресурсларни уларнинг нархига қараб оптимал бошқариш қобилияти) беради. Саноат корхоналари фаолияти самарадорлигини баҳолашнинг сўнгги босқичлари моҳияти хулоса ва таклифларни шакллантириш каби ёрдамчи усуллар воситасида фаолият

самарадорлиги даражасига таъсир этувчи омилларни аниқлаш ва таҳлил қилиш орқали тадқиқотлар натижаларини умумлаштиришдан иборатдир.

Юқорида келтарилган усулларнинг ҳар бири ижобий ва салбий томонларга эгадир. Шунинг учун ҳам уларни қўллашнинг мақбуллиги ва мақсадга мувофиқлиги конкрет вазияга, хусусан, баҳолаш субъектлари, ахборот истемолчилари, баҳолаш мақсадларига боғлиқ. Саноат корхонаси самарадорлигини баҳолаш методини танлаш биринчи навбатда баҳолаш мақсадига боғлиқ бўлади.

Хулоса ва таклифлар

Ҳозирги иқтисодий муҳит рақамли ўзгаришларга инвестицияларни тезлаштирмакда, чунки ривожланаётган бозорлар янада ўсишини таминлаш учун технологияларга талабни оширишга ҳаракат қилмакда ва ривожланган бозорлар харажатларни камайтириш ва инновацияларни янги усулларини изламакда. Рақамли технологиялар истеъмолчиларнинг талаб ва даромадларини ошириш, таълим ва ўқитиш, шунингдек капитал ва ресурслардан самарали фойдаланиш, айниқса ривожланаётган бозорларда жадал иқтисодий ўсишга олиб келади.

Ахборот технологияларга сармоя киритадиган тармоқлар замонавий технологиялардан фойдаланган ҳолда тезроқ иқтисодий ўсиш ва фаровонликка эришиш учун ўзлари ишлаётган мамлакатларга ишонишлари мумкун. Миллий иқтисодиётни ривожлантириш стратегияси тўғрисида қарор қабул қилиш учун халқаро капитал бозоридаги инвестициялар оқимини устуворликларида таркибий ўзгаришларни ҳисобга олиш керак. Глобал рақамли бозорнинг истиқболли бўшлиқлари ва сегментларини баҳолаш, инвестиция даромадларини башорат қилиш ҳамда саноат корхоналари янги технологияларнинг инвестицион хавфларни баҳолаш учун янги услубий ёндашувларни ишлаб чиқишни талаб қилади.

Миллий иқтисодиётга йўналтирилган ички ва хорижий инвестициялар ҳажмининг ортиши барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашга, пировардида мамлакатимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади. Мамлакатнинг ишлаб чиқариш соҳаларига нафақат ички инвестицион лойиҳаларни балки чет эл инвесторларини жалб этиш бу мамлакатда ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, замонавий ишлаб чиқариш тармоқларини ривожлантириш, натижада эса ички эҳтиёжларни қондириш ва ташқи қарзга хизмат қилиш учун мамлакатга қўшимча хорижий валюта оқимлари кириб келишига имкон яратади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

- 1.Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023-йил 13-январдаги “Пахта-тўқимачилик кластерлари фаолиятини қўллаб-қувватлаш, тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноатини тубдан ислоҳ қилиш ҳамда соҳанинг экспорт салоҳиятини янада ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПФ-2-сон фармони
- 2.Узоқов А, Носиров Е, Саидов Р, Султанов М. Инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш ва уларнинг мониторинги. Ўқув қўлланма -Т.: “ИҚТИСОД-МОЛИЯ”,2006.89-б

3. Каримов Н. Иктисодий самарадорлигини интеграциялашув шароитида инвестиция фаолиятини молиялаштиришнинг бозор механизмини жорий этиш масалалари Монография. Т.: Фан ва технологиялар, 2007. - 240 б.;
4. Stewart F. (1972) the Little- Mirrless Method and project Appraisal. In: the Frontiers of Developments Studies pp 347-366. Palgrave macmillan, London. https://doi.org/10.1007/978-1-349-05017-8_20
5. <https://uzts.uz/gsp-dlya-tekstilnoy-industrii-uzbekistana>
6. <https://www.myaccounting course.com/financial-ratios/dupont-analysis>.

